

ВІДГУК

офіційного опонента докт. філол. наук, проф. Л.І. Белєхової
на дисертацію Олійник Н.А. «Концепт ЕКОНОМІЧНА КРИЗА
в англomовному економічному дискурсі 1930-х і 2000-х років»,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата
філологічних наук із спеціальності 10.02.04 – германські мови

Рецензоване дослідження вписується в коло діахронічно-синхронічних лінгвістичних розвідок з дискурсивної концептології та історичної лінгвокогнітивістики, започаткованих школою професора І.С. Шевченко. Дисертація Н.А. Олійник присвячена **актуальній** та важливій проблемі германістики – встановленню лінгвокогнітивних механізмів актуалізації концепту ЕКОНОМІЧНА КРИЗА в англomовному економічному дискурсі та його історичних трансформацій в періоди двох глобальних криз 1930-х і 2000-х років. **Уперше** в ракурсі діахронії та в рамках лінгвокогнітивного підходу виявлено різноманітні мовні засоби реалізації досліджуваного концепту на величезному за обсягом матеріалі різних жанрів економічного дискурсу двох історичних періодів.

Актуальність роботи визначається її відповідністю загальним спрямуванням сучасної концептології на пошук нових підходів до дослідження дискурсивної актуалізації концептів. Виявлення специфіки вербалізації концепту ЕКОНОМІЧНА КРИЗА у різні історичні періоди уможливорює встановлення тенденцій і закономірностей у розвитку мови і картини світу. Актуальність теми підсилюється поглибленням сучасної соціально-економічної кризи та фокусуванням дослідницького інтересу на вивченні діахронічної природи структур свідомості й мислення, якою є концепт як наслідок дискурсивної діяльності людини, здійснюваної в конкретних історичних умовах.

Об'єктом дослідження обрано концепт ЕКОНОМІЧНА КРИЗА,

реалізований лексичними засобами в англomовному економічному дискурсі ЗМІ 1930-х і 2000-х років, а предмет дослідження становлять когнітивні характеристики концепту та їх діахронічне варіювання в дискурсі періодів двох глобальних криз ХХ і ХХІ століть.

Дисертація є зразком збалансованості теорії й методології, коректного й обґрунтованого вибору об'єкта й предмета вивчення та методів їх дослідження, логічно сформульованих мети й завдань роботи. Проблематика дисертації відповідає профілю досліджень, що їх проводять на факультеті іноземних мов Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна у межах тем «Проблеми іноземної філології, перекладознавства та методики в когнітивно-дискурсивній парадигмі» (номер державної реєстрації 0109U007962), «Когнітивно-дискурсивні дослідження мовлення як регулятора соціальної поведінки» (номер державної реєстрації 0111U010009), «Когнітивно-дискурсивні дослідження мови і перекладу» (номер державної реєстрації 0114U004320).

Методологічно дослідження спирається на положення когнітивно-дискурсивної парадигми лінгвістики, а саме: когнітивної лінгвістики, теорії дискурсу, теорії когнітивної метафори, історичної лінгвокогнітивістики, теорії номінації, термінознавства, які разом із застосуванням сучасних лінгвістичних методів аналізу та достатнім за обсягом матеріалом дослідження (5164 дискурсивних фрагментів функціонування номінацій концепту з економічних інформаційно-аналітичних статей у сучасних англomовних періодичних виданнях та видань 1929–1933 рр.) визначають високий ступінь **обґрунтованості** наукових положень і висновків, зроблених у роботі, забезпечують надійність та **достовірність** її результатів.

Наукова новизна проведеного дослідження полягає в тому, що у ньому вперше здійснено діахронічний аналіз концепту ЕКОНОМІЧНА КРИЗА, метою якого стало визначення передконцептуального шару концепту, його місця в англomовній картині світу, а також зіставлення поняттєвого, образного та

ціннісного складників відносно двох історичних періодів. Новим є запропонований автором алгоритм аналізу термінологізованого концепту, що передбачає поетапне визначення мовних засобів його номінацій (поняттєвого складника): від ЛСВ опорного компоненту *crisis* у загальних словниках і тезаурусах – до семантичних ознак словосполучення *economic crisis*, виокремлених із дефініцій економічних словників, а також моделювання концептуальних мереж полісемії лексеми *crisis* (*n.*), концепту ЕКОНОМІЧНА КРИЗА та когнітивного простору концепту двох досліджуваних періодів; встановлення корелятивного діапазону когнітивних метафор, метонімічних й метафтонімічних моделей актуалізації концепту ЕКОНОМІЧНА КРИЗА в дискурсі 1930-х і 2000-х років.

Теоретична значущість одержаних результатів визначається їх внеском у когнітивну семантику (виявлення значень терміна-словосполучення – імені концепту і його ЛСВ, профільованих в різних доменах), лінгвокогнітивістику (визначення змісту і структури концепту ЕКОНОМІЧНА КРИЗА), теорію когнітивної метафори (розробка метафоричних і метонімічних / метафтонімічних моделей ментальної репрезентації знань), історичну лінгвокогнітивістику (визначення діяхронічних сталих і змінних ознак концепту).

Суттєва **практична цінність** результатів і висновків роботи полягає у можливості їх застосування у викладанні курсів лексикології англійської мови (розділи «Лексична семантика», «Синонімія», «Полісемія»), загального мовознавства (розділ «Мова і мислення»), спецкурсів з когнітивної лінгвістики, теорії і практики лексикографії, в подальших наукових дослідженнях студентів та аспірантів.

Оформлення роботи і виклад матеріалу у цілому заслуговують позитивної оцінки. Робота має логічну структуру і складається зі вступу, чотирьох розділів із висновками, загальних висновків, бібліографії (304 наукових джерел) та

списку джерел ілюстративного матеріалу. Таблиці та рисунки у дисертації добре ілюструють проведене дослідження.

У першому розділі «Принципи аналізу концепту ЕКОНОМІЧНА КРИЗА» шляхом критичного узагальнення підходів до трактування поняття КРИЗА / ЕКОНОМІЧНА КРИЗА авторка доходить висновку, що в суспільних науках: КРИЗА – системний феномен – невід’ємна стадія розвитку систем від підйому до падіння і нового підйому, – а в лінгвістиці: стійке утворення з негативною оцінкою. Аналізуючи існуючі наукові трактовки, Н.А. Олійник доречно залучає засади економічних теорій криз та циклів, антикризового управління, пояснюючи відмінність понять «катастрофа», «конфлікт», «катарсис» та демонструє лінгвістичну обізнаність у теорії дискурсу, когнітивної метафори, теорії номінації.

У другому розділі «Методи аналізу і передконцептуальні ознаки концепту ЕКОНОМІЧНА КРИЗА» розроблено алгоритм аналізу концепту в діячності, виявлено етимологічні та передконцептуальні характеристики концепту. Визначення концепту ЕКОНОМІЧНА КРИЗА як універсального лінгвокультурного концепту з трьохшаровою структурою, де поняттєвий та образний складники поєднуються з оцінним на підставі їх загально негативної оцінки, зумовлює застосування комплексного аналізу, який базується на засадах когнітивно-дискурсивної парадигми: вивченні об’єкту дослідження у сфері його функціонування – економічному дискурсі та залученні методик когнітивної лінгвістики та культурологічного аналізу концепту.

Третій розділ дисертації «Поняттєво-ціннісні характеристики концепту ЕКОНОМІЧНА КРИЗА в англomовному економічному дискурсі 1930-х і 2000-х років» сфокусовано на встановленні змісту та історичних трансформацій поняттєвого-ціннісного складника концепту, для чого структурується концептуальна мережа полісемії *crisis*, визначається номінативний простір концепту, моделюються когнітивний простір і простежується варіювання когнітивних ознак концепту для двох аналізованих періодів та мережева модель

історично сталого змісту концепту. Детально прописані схеми з аналізом внутрішніх зв'язків між елементами побудованих структур за допомогою пропозиційних схем мають **теоретичне значення**, оскільки є вагомим **внеском** у теорію когнітивного моделювання.

У четвертому розділі «Образно-ціннісні характеристики концепту ЕКОНОМІЧНА КРИЗА в англomовному економічному дискурсі 1930-х і 2000-х років» виявлено мовні засоби непрямой актуалізації концепту, систематизовано їх метафоричні й метонімічні моделі та визначено тенденції історичних трансформацій образно-ціннісної складової концепту двох аналізованих періодів, що становить безумовне **теоретичне значення** дисертації. Діахронічне варіювання ступеню метафоризації концепту та потенціалу корелятивних доменів визначається з застосуванням кількісного аналізу метафоричних виразів у дискурсі 1930-х і 2000-х рр.

Отже, загалом мета дослідження – розкриття змісту і структури концепту ЕКОНОМІЧНА КРИЗА, втіленого засобами англійської мови і актуалізованого в дискурсі ЗМІ, та їх історичного варіювання у періоди глобальних криз 1930-х і 2000-х років, – повністю досягнута. Його самостійність та оригінальність переконливо засвідчують отримані висновки. Доказовості міркувань Наталі Анатоліївни Олійник та їх унаочненню сприяють таблиці, рисунки і додатки, що ілюструють основні положення й висновки дисертаційного дослідження.

Автореферат і публікації адекватно відбивають основні положення дисертації, відображені у 13 публікаціях, які вийшли друком у фахових виданнях України та закордоном.

Переходячи до обов'язкової критичної частини відгуку, наголошую на тому, що в мене немає жодного принципового зауваження щодо сформульованої концепції дослідження, обґрунтованості наукових положень дисертації, достовірності й новизни висновків. Слід також відзначити стилістичну якість роботи, майже відсутність помилок, що свідчить про копітку роботу наукового керівника, рецензентів та експертної комісії спеціалізованої

вченої ради. Критична частина відгуку містить лише деякі зауваження рекомендаційного характеру й окремі міркування, які кличуть до дискусії.

1. Не зовсім зрозумілим є логіка структури третього розділу, а саме: побудова когнітивної структури, що виявляє діахронічні розбіжності та трансформації концепту ЕКОНОМІЧНА КРИЗА завершується панхронічною мережевою моделлю, що систематизує інформацію, активовану концептом в синхронії. На наш погляд, логічніше було б розмістити цю модель перед когнітивною структурою.

2. Хоча автор детально і переконливо описує номінативний простір концепту, викликає питання перелік типів номінацій, що включені до складу: як Ви розмежуєте, наприклад, «асоціації» з «контекстуальними/ситуативними ознаками концепту»? Лексичні одиниці *depression*, *downturn*, *collapse*, *crunch*, *slowdown*, *slump*, *Great Depression* позначені як синоніми (с. 84), тобто як такі, що прямо номінують концепт, але ж вони є метафорично утвореними термінами, і твердження, що вони «входять до складу номінативного поля «Economic Crisis» на правах термінів за даними економічних словників и тезаурусів» не позбавляє їх, на нашу думку, статусу метафори, а навпаки – підкреслює високий рівень метафоризації концепту, що позначає абстрактне поняття та робить недоречним таке членування аналізованих номінацій взагалі.

3. Аналіз передконцептуального шару концепту мав би довершений вигляд, якби до списку психологічних архетипів, які як слушно зазначено в роботі, слугує механізмом утворення метафоричних моделей концепту, потрапив архетип ОРІЄНТАЦІЯ як один із його базових архетипів, який, згідно з наведеними результатами дослідження відіграє значну роль у моделюванні метафоричного простору концепту ЕКОНОМІЧНА КРИЗА, де стабільно домінує в діахронії модель ЕК є РУХ ВНИЗ.

4. Дисертація Н.А. Олійник відзначається бездоганним науковим стилем викладення, аргументованими висновками, але, на жаль, на стор. 170 закралася прикра помилка. Ознаки не можуть бути «вербалізовані лексемами». Лексема –

одиниця мови, а не мовлення. У мовленні реалізується лексико-семантичний варіант лексеми, тобто лексична або номінативна одиниця.

Наведені зауваження не знижують загальної позитивної оцінки роботи. Дисертація Н.А. Олійник є завершеним дослідженням, в якому отримані нові, науково обґрунтовані дані про тенденції і закономірності трансформацій омовленого концепту на різних історичних етапах, що мають суттєве значення для подальшого розвитку концептології та історичної лінгвокогнітивістики. Вважаю, що робота відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567 щодо кандидатської дисертації, а її автор, **Олійник Наталя Анатоліївна**, заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.04 – германські мови.

Офіційний опонент:

доктор філологічних наук, професор

професор кафедри англійської мови та методики її викладання

Херсонського державного університету

Міністерства освіти і науки України

Л.І. Белєхова

Підпис доктора філол. наук, професора Л.І. Белєхової засвідчую.

Відрук одержано 16.11.2015р.

Вчений секретар спецради Мр Т.Т. Морозова